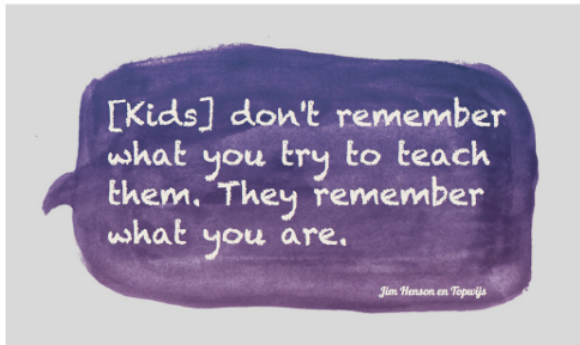

PEDAGOGISCHE TACT

Hoe doe je het goede op het juiste moment, ook in de ogen van de leerling?
-J. Geleijnse-

Of "The power of teaching is teaching in relationship" (Middendorf, 2015).

Het beroep van de leerkracht is moeilijk los te zien van de leerkracht als persoon. Uit diverse onderzoeken blijkt dat de interactie van jou als leerkracht met leerlingen één van de meest kritische factoren is (Hattie, 2009). Iedereen wil in principe communiceren en contact maken (Delfos, 2006). Daarbij is je houding van groot belang. Hiermee leg je het eerste contact. Een goede houding kenmerkt zich door respect en bescheidenheid. Respect betekent dat je luistert naar een kind zonder direct te oordelen en dat is niet gemakkelijk. Hiervoor is een open houding nodig en de volle aandacht. Een bescheiden houding betekent dat je je terughoudend opstelt en de leerling als deskundige van zichzelf ziet.

Als leerkracht kun je opleiden en opvoeden niet los van elkaar zien (Van Manen, 2014), doordat je bij het begeleiden automatisch een relatie aangaat met de leerlingen. Een leerkracht heeft een pedagogische houding nodig en hieronder wordt sensitiviteit voor een leerling bedoeld. Een leerkracht moet zich bezighouden met 'wat het beste is voor het kind'. Daarbij is het goed om bedachtzaam te werk te gaan. Je kunt nog zoveel kennis in

huis hebben, pedagogische tact gaat over een bedachtzame en sensitieve houding naar leerlingen. Het gaat erom op een bepaald moment een keuze te maken tussen wat geschikt is en wat ongeschikt is voor dát kind. Je zult als leerkracht er met 'huid en haar' moeten zijn, dus in het moment zijn (Stevens & Bors, 2013). Naast houding gaat het ook om de toon waarop iets gezegd wordt.

Pedagogisch tactvol handelen gaat dus over inspelen op de uniciteit van een leerling. Stevens en Bors (2013, p.11) geven de volgende kernbetekenis van pedagogische tact:

"Het verstaan van de leerling en diens kennelijke behoeften, en het geven van een passend antwoord daarop, mee bepaald door het pedagogisch kader van de school".

Voor pedagogische tact is het nodig om open te staan en om de ander te horen, te voelen en te respecteren (Van Manen, 2014).

Verschillende vormen van contact tussen leerkracht en leerling.

Er zijn verschillende vormen van contact. Van Manen (2014) onderscheidt vijf vormen;

1. Familiair
2. Respectvol
3. Waarderend
4. Responsief
5. Uitverkoren

Deze vormen worden gebruikt door sensitieve leerkrachten en geven elk een andere vorm van contact weer.

1. Familiair

De familiale vorm is contact waarbij de zorg van de leerkracht wordt aangesproken. Dit gebeurt vaak wanneer de leerkracht spreekt over 'mijn kinderen' en een veilige sfeer in de klas heeft gecreëerd.

2. Respectvol

Respectvol betekent vanuit de ogen van de leerling een relatie aangaan waarbij de volwassene de leerling hoogacht.

3. Waarderend

Wanneer een leerkracht laat merken dat de leerling iets waard is, spreken we over waarderend contact. Bij een aantal talentvolle kinderen is dit gemakkelijk; de kunst zit 'm in het waarderen van elke leerling.

4. Responsief

Responsief betekent dat de leerkracht de leerling raakt, op de leerling ingaat, waardoor deze zich aangesproken en gestimuleerd voelt. Hierbij is altijd sprake van interactie.

5. Uitverkoren

De uitverkoren vorm is zeldzaam, waarbij een leerkracht gefascineerd raakt door een leerling. Vaak gebeurt dit bij leerlingen die wat onpeilbaar en raadselachtig zijn, die je intrigeren.

Deze vormen van contact zijn niet altijd gemakkelijk van elkaar te scheiden.

Belangrijke aspecten van 'pedagogical understanding' (Van Manen, 2014), de houding die leerlingen uitnodigt om te reageren en zichzelf te laten zien, tijdens verschillende vormen van contact:

- Non-judgemental understanding; de leerkracht als open observeerder en luisteraar. Hij laat zijn oordelen achterwege.
- Developmental understanding; de leerkracht kijkt naar de leerling vanuit zijn kennis over ontwikkeling, maar neemt hierin de uniekheid van de leerling nadrukkelijk mee.
- Educational understanding; de leerkracht kent niet alleen de cognitieve onderwijsbehoefte, maar kent ook de motivatie en houding van de leerling en weet reflectieve vragen te stellen.
- Formative understanding; een leerkracht is 'in loco parentis', dus hij is betrokken en dient in de ondersteuning van ouders het belang van het kind.

Kortom, de vier bestanddelen van pedagogische tact zijn:

- vertrouwen hebben in de leerling
- sensitieve responsiviteit

- perspectief innemen van de leerling
- authenticiteit (Stevens & Bors, 2013).

Bij *responsiviteit* is het van belang verantwoordelijkheid aan de leerling over te dragen, waarbij je als leerkracht de specifieke vaardigheden van een kind benut. Vaak worden complimenten bedoeld als bemoedigende terugkoppeling, maar zijn deze in werkelijkheid kort en onnauwkeurig. Soms is het beter meer aandacht te geven dan een kort, algemene lof uiting te doen.

Feedback geven werkt ook beter dan algemene complimenten (zie leerwerkkaart feedback geven). Andere instrumenten, naast feedback, voor een leerkracht zijn terugkoppeling, leerwand en klassenboek. De leerwand is een muur waarop kaarten van de competenties van leerlingen worden gehangen. Iedere keer wanneer een leerling iets goeds heeft gedaan of geleerd, wordt het op de muur erbij gehangen/ geschreven.

Bovendien geeft het de andere leerlingen inzicht bij wie ze wat kunnen vragen. De leerkracht kan dan ook naar de muur verwijzen wanneer een leerling met een vraag komt.

Het *klassenboek* is een weergave van wederzijdse waardering. De leerling schrijft op wat hem positief opvalt bij andere leerlingen.

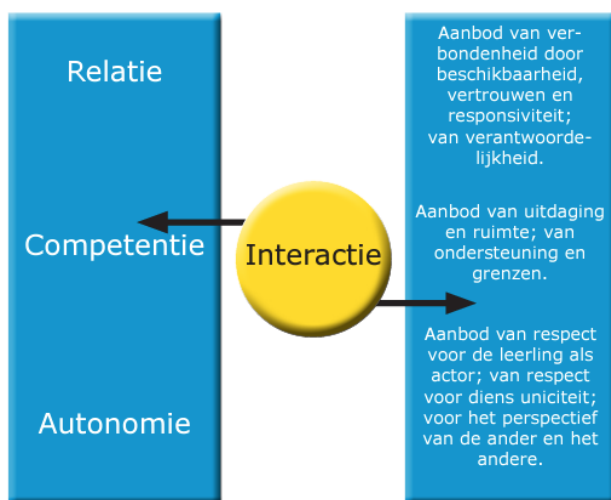
Het mogen geen oordelen zijn, want het gaat om constatering en (h) erkenningen. Bijvoorbeeld: 'Alex wil echt helpen. Hij helpt met rekenen.' Of: 'Ik vind het fijn dat Loes en Alexandra weer goed met elkaar omgaan.' Door leerlingen te laten toelichten wat er goed is gegaan en hoe zij hieraan hebben bijgedragen, leren ze op metacognitieve manier naar zichzelf kijken en krijgt de leerkracht informatie over het leerproces van de leerlingen. Kinderen voelen zich daardoor ook meer gezien.

Er zijn ook andere werkvormen naast terugkoppeling, klassenboek en leerwand die meer inspelen op elkaar, aandacht geven en omgaan met de anderen. Voorbeelden daarvan zijn het werken met complimentenrondes, sociale vaardigheidsmethoden, vertrouwens oefeningen, dramawerkvormen e.d..

De drie basisbehoeften en mogelijke barrières.

Pedagogische tact is het antwoord op de drie psychologische basisbehoeften relatie, competentie en autonomie.

Het pedagogische grondfiguur hiernaast (Stevens & Bors, 2013, p.97) brengt dit in beeld.

Figuur 1. Pedagogisch grondfiguur (Stevens & Bors, 2013, p.97).

Er zijn drie barrières die leerkrachten af kan houden van pedagogische tact en het voorzien in de drie basisbehoeften, namelijk:

1. Oordelen
2. Cynisme
3. Angst (Scharmer. 2007)

Leerkrachten moesten zich bewust zijn van hun barrières, anders kunnen zij zichzelf ten onrechte als authentiek beschouwen.

“Met andere woorden een leerkracht die zich meer bewust is van zichzelf, van denken en voelen, is beter in staat om zich te kunnen inleven en om contact te maken met een leerling” (Stevens & Bors, 2013, p.53).

Scharmer (2007) zet tegenover de drie barrières drie 'zijnstoestanden', te weten:

- open geest (denken zonder oordeel)
- open wil (loskomen van alles onder controle willen houden)
- open hart (tegenhanger van cynisme waarbij men liefdevol tegen zichzelf, anderen en de wereld is).

Figuur 2. U-theorie van Scharmer (2007, p. 57)

Loslaten eigen kompas.

En zoals Delfos (2006) opmerkt is goede communicatie altijd aangenaam, omdat je contact maakt met elkaar. Gelukkig geven leerlingen ons veel kansen om contact te maken, zodat we altijd de mogelijkheid hebben om een situatie te verbeteren. Een belangrijk aspect is het loslaten. Het gaat dan even niet om het handelingsplan of het leren van het kind, maar om het appél wat het kind op dat moment uitstraalt en waarop je, als leerkracht,

ingaat. Dit betekent dat de leerkracht dan kritisch kijkt. Zijn verantwoordelijkheid neemt. Soms betekent dit het loslaten van een vertrouwde, gangbare (ingeslepen) reactie zodat je als leerkracht iets nieuws leert (Middendorff, 2015).

Middendorff noemt dit het even loslaten van 'het eigen kompas'. Zo'n leerkracht is dan in dialoog en handelt in het moment (Van Manen, 2014). Deze leerkracht is alert, interpreteert de signalen en handelt in het belang van de persoon van de leerling. Als leerkracht zorg je er dan ook voor dat je de boodschap zorgvuldig overdraagt naar de leerling.

Werkvormen voor de leerkracht.

Hoe word je als leerkracht sensitiever?

Werkvormen voor de leerkracht om te komen tot pedagogische tact is een onderzoek naar zichzelf. Werkvormen hiervoor zijn onder andere;

- een startbrief schrijven met de eigen biografie
- de herinnering van een favoriete leraar ophalen
- reflectie op de eigen praktijk geven van een situatie waarin je de leerkracht was die je wilde zijn.

Bij alle vormen is het realiseren van je waarden het doel. Zoals eerder vermeld is de biografie van jezelf van belang. Wie was je als kind, waar was dat kind goed in, wat had dat kind nodig en door wie of wat werd het belemmerd? Daarnaast is het besef van bepaalde gebeurtenissen in je leven van belang om je zo van bepaalde barrières bewust te maken. Om daarna na te gaan hoe je het op dit moment doet. Ga hiervoor eens met leerlingen in gesprek of laat ze een tekening maken over hoe zij zich voelen in de klas en wat zij van hun leerkracht vinden. Of ga in gesprek met andere leerkrachten over geslaagde situaties en vertel elkaar belangrijke voorinformatie, de geslaagde situatie, het gebruikelijke gedrag van jou in zo'n situatie en ga dan met elkaar het gedrag in de geslaagde situatie analyseren om zo de kenmerken eruit te halen.

Literatuur: Delfos, M. (2006). Communiceren is contact. De wereld van het jonge kind, juli, p. 300-303. Manen, van M. (2014). Weten wat te doen. Pedagogische sensitiviteit in de omgang met kinderen. Driebergen: NIVOZ. Middendorf, J.W.H. (2015). Relatie naar leer-kracht. Een onderzoek naar pedagogisch tactvol handelen van leerkrachten. Baarn; De Weijer Uitgeverij. Scharmer (2007). Theorie U. Christoffor. Stevens, L. & Bors, G. (2013). Pedagogische tact. Antwerpen/ Apeldoorn: Garant.

